

УДК338.48(477)

Лепетюха (Кулешова) Н.В.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

ANALYSIS OF THE DYNAMICS OF TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті проведено аналіз сучасних умов функціонування та розвитку туристичної діяльності в Україні. Проведено аналіз основних статистичних показників розвитку туристичної діяльності та висвітлено головні проблеми його активізації. Визначено та обґрунтовано основні доміанти розвитку туризму в Україні.

Ключові слова: туризм, туристичні потоки, індекс туристичної конкурентоспроможності, внутрішній туризм, суб'єкти туристичної діяльності, доміанти розвитку туризму.

АННОТАЦИЯ

В статье проведен анализ современных условий функционирования и развития туристической деятельности в Украине. Проанализированы основные статистические показатели развития туристической деятельности и освещены главные проблемы его активизации. Определены и обоснованы основные доминанты развития туризма в Украине.

Ключевые слова: туризм, туристические потоки, индекс туристической конкурентоспособности, внутренний туризм, субъекты туристической деятельности, доминанты развития туризма.

ANNOTATION

The article analyzes the current conditions of functioning and tourism development in Ukraine. Analyzed the main statistical indicators of the development of tourist activity and illuminated main problems of its revitalization. Identified and substantiated the main dominant of the tourism development in Ukraine.

Keywords: tourism, tourist flows, tourism competitiveness index, domestic tourism, tourism stakeholders, the dominant tourism development.

Постановка проблеми. Забезпечення конкурентоспроможності економіки України є першочерговим завданням, що постає перед економічною наукою і практикою. Сьогодні значні позиції у світовій системі господарства посідає туризм, який розвивається надзвичайно високими темпами. Туризм відіграє важливу роль у вирішенні соціально-економічних проблем. На його частку і пов'язаних з ним галузей припадає приблизно 8,3% робочих місць світу, 9,3% міжнародних інвестицій, 12,0% експорту, 5,0% сукупних податкових надходжень. За даними Всесвітньої ради з туризму та подорожей, туристична індустрія становить майже десяту частину світового ВВП. Туризм безпосередньо впливає та стимулює розвиток багатьох галузей економіки, таких як промисловість, торгівля, будівництво, транспорт, сільське господарство, побутове обслуговування, малий та середній бізнес, виступаючи каталізатором соціально-економічного розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку туристичної діяльності

в Україні та інфраструктури туризму приділяється достатньо уваги з боку вітчизняних практиків та вчених, серед яких Л.Г. Агафонова, О.Є. Агафонова [1], О.О. Бейдик [2], М. Борушак [3], Т.І. Ткаченко [4], В.В. Худо [5], Л.М. Шульгіна [6], В.Г. Явкін [7] та ін. Всі автори наукових робіт однозначно схиляються до існування значного туристичного потенціалу України та існування позитивних тенденцій розвитку туристичної діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак наявність дестабілізуючих чинників стримує активний розвиток туризму в Україні. Тому для забезпечення ефективного розвитку туристичної діяльності необхідно здійснювати постійний моніторинг чинників стимулюючого та дестимулюючого характеру.

Мета статті полягає у аналізі динаміки розвитку туристичної діяльності в Україні та визначенні основних доміант його активізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою ефективного управління процесом розвитку туризму в країні одним із головних завдань є ідентифікація основних проблем та виявлення чинників, що впливають на рівень розвитку туристичної галузі в цілому. Аналізуючи загальний індекс туристичної конкурентоспроможності 20 країн-лідерів активного розвитку туризму за 2013 р., що наведено у таблиці 1, можна зробити такі висновки.

У 2013 р. Україна займає в рейтингу лише 84-е місце серед усіх 148 країн світу із значенням індексом туристичної конкурентоспроможності 4,05 і заходиться між Тунісом та Уругваєм, а серед 42 європейських країн – 39-е місце. Тенденція розвитку туристичної України на міжнародному ринку, можна відмити є негативною, що відмічається у зменшенні значення показника індексу туристичної конкурентоспроможності у 2013 р. (4,05) порівняно з 2012 р. (4,41) на 2,17%. Як відзначають експерти Всесвітнього економічного форуму, дестимулюючими чинниками розвитку як внутрішнього, так й іноземного туризму ще й досі залишаються нерозвиненість транспортної, рекреаційної інфраструктур та нестабільність політичної ситуації в країні, низький рівень безпеки, нестабільність фінансової підтримки з боку держави та відсутність чітко сформульованої законодавчої бази. Але, не дивлячись на це, у працях вітчизняних науковців [1; 4; 6] робиться висновок про кар-

динальні зрушення в сфері українського туризму та позитивні тенденції її розвитку протягом останнього десятиріччя. Автори підтверджують можливість вагомого внеску туризму в економіку нашої держави, адже він прямо чи опосередковано впливає на більшість її найважливіших галузей, таких як промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт, зв'язок, торгівлю, громадське харчування, житлово-комунальне господарство, сферу побутових послуг та ін.

Таблиця 1
Загальний індекс туристичної конкурентоспроможності 20 країн-лідерів у 2013 р. [8]

Країна	Ранг	Бальна оцінка	Країна	Ранг	Бальна оцінка
Швейцарія	1	5,67	Норвегія	11	5,33
Сінгапур	2	5,61	Тайвань	12	5,29
Фінляндія	3	5,54	Катар	13	5,24
Германія	4	5,51	Канада	14	5,20
Сполучені Штати Америки	5	5,48	Данія	15	5,18
Швеція	6	5,48	Австрія	16	5,15
Гонконг	7	5,47	Бельгія	17	5,13
Нідерланди	8	5,42	Нова Зеландія	18	5,11
Японія	9	5,40	Об'єднані Арабські Емірати	19	5,11
Об'єднане Королівство	10	5,37	Саудівська Аравія	20	5,10

Проведемо аналіз динаміки розвитку туристичної діяльності на підставі статичних даних [10].

Динаміка туристичних потоків за 2002–2014 рр. носить нерівномірний характер. При цьому за останні три роки відзначається негативна тенденція щодо зниження кількості іноземних та внутрішніх туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України. Так, у 2014 р. кількість іноземних туристів порівняно з 2013 р. зменшилась на 87,56% та становила 17 070 осіб, а кількість внутрішніх туристів скоротилась з 53 7546 до 322 746 осіб, що менше на 39,96%.

Як видно з рис. 1, позитивного розвитку за досліджуваний період набуває виїзний туризм. Це обумовлено передусім високими цінами на українські рекреаційні ресурси та низьким рівнем сервісу, що призводить до послаблення рівня зацікавленості корінного населення до них. Високий рівень комфорту, обслуговування, якісне проживання, привабливі туристичні атракції змушують українців обирати іноземний відпочинок, що, в свою чергу призводить до відтоку капіталу з країни.

Тому сьогодні на міжнародному ринку туристичних послуг Україна залишається генератором туристичних потоків, а її імідж – досить невизначений. Однак кількість туристів – гро-

мадян України, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України, які виїжджали за кордон у 2014 р., теж зменшилась. Їх значення становило 2 085 273 осіб, що на 16% менше, ніж у 2013 р. Така ситуація обумовлена різким зростанням та коливанням валютного курсу, що призвело до зниження платоспроможності споживачів закордонного туристичного продукту. Крім цього, сучасні складні умови, в яких перебуває Україна, що пов'язані з воєнними діями на сході та анексією АР Крим, деактивізують процеси позитивного розвитку туристичної діяльності як на міжнародному, так й на внутрішньому ринках.

Рис. 1. Динаміка туристичних потоків за 2002–2014 рр., осіб

Загальна кількість суб'єктів туристичної діяльності у 2014 р. становила 3 885 одиниць, що менше 23,39% порівняно з 2013 р. Це пов'язано передусім із різким виходом певної кількості учасників туристичної діяльності з українського туристичного ринку (рис. 2).

Так, кількість туроператорів у 2014 р. порівняно з 2013 р. скоротилась на 19,74%, турагентів – на 23,88%, суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність, – на 28,87%.

Структура суб'єктів туристичної діяльності за 2013–2014 рр. (рис. 3) залишається незмінною.

Більшу частку в загальній кількості суб'єктів туристичної діяльності як у 2013 р., так й у 2014 р. займають турагенти, найменшу – суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність. При цьому спостерігається незначне збільшення частки туроператорів у 2014 р. порівняно з 2013 р. на 0,78% та зменшення часток турагентів та суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність на 0,51 та 0,27% відповідно.

Рис. 2. Динаміка кількості суб'єктів туристичної діяльності за 2002–2014 рр., одиниць

Рис. 3. Розподіл частки суб'єктів туристичної діяльності в загальній їх кількості за 2013–2014 рр., %

Такі зміни обумовлюють негативну тенденцію розвитку туристичної діяльності в Україні, що спричинила політична ситуація в країні.

Протягом останніх років спостерігається негативна тенденція щодо зменшення доходів від надання туристичних послуг, що підтверджує рис. 4. З 2002 р. до 2009 р. спостерігається зростання доходів від надання туристичних послуг, не дивлячись на фінансову кризу 2008 р. Це свідчить про те, що туризм поступово з року в рік нарощує свою значущість та підтверджує необхідність його подальшого розвитку. Однак у 2013–2014 рр. спостерігається поступове зменшення доходів від надання туристичних послуг, причиною якого є нинішня криза.

Рис. 4. Динаміка доходів від надання туристичних послуг за 2002–2014 рр., %

Нинішня криза має не гальмувати, а стимулювати розвиток внутрішнього туризму в Україні. Як зазначається у [11], досвід Ізраїлю, Сербії, Грузії доводить можливість розвивати

туристичну галузь в умовах постійної військової загрози. Крім цього, Україна має значний рекреаційний потенціал та всі передумови, щоб створити й розвинути стратегічні туристичні зони та центри. Кожен з її регіонів має свої специфічні особливості, які проявляються в матеріально-технічному, історико-культурному, географічному, економічному та кадровому забезпеченні, що породжує інвестиційну зацікавленість для їх туристично-рекреаційного розвитку. Більшості регіонам України притаманні сприятливі природно-кліматичні умови, природні об'єкти лікувально-рекреаційного значення, мінеральні води, лікувальні грязі, ропи тощо. Наявність виходу до Чорного та Азовського морів, гірських масивів, судноплавних ділянок великих рік, таких як Дніпро, Дунай, Дністер, Південний Буг, є значним підґрунтям для розвитку відпочинкового, спортивного, лікувального видів туризму. Значним рекреаційним потенціалом володіють окремі сільськогосподарські регіони зі збереженими природними ландшафтами та можливостями виробництва екологічно чистих продуктів харчування. Саме вони можуть стати територіями розвитку сільського туризму, який користується особливою популярністю в європейських країнах. Наявність значної кількості історико-культурних об'єктів, архітектурних пам'яток, збереження народних промислових ремесел, національно-етнографічних традицій та особливостей регіонів є основою для розвитку туризму. Все це створює об'єктивні передумови для активізації та стрімкого розвитку туристичної індустрії України [12].

Однією з важливих складових інфраструктури ринку туристичних послуг є готельне господарство, яке сприяє пошуків соціально-економічних контактів та зв'язків, посилює економічний потенціал регіонів та підвищує загальний імідж країни у світовому співтоваристві. Пріоритетними засобами розміщення туристів протягом 2011–2014 рр. залишаються готелі та аналогічні засоби розміщення. Привабливість спеціалізованих засобів розміщення серед туристів обумовлюється передусім отриманням повного комплексу послуг за доступну для них вартість. Однак рівень використання колективних засобів розміщення характеризується як дуже низький. В порівнянні з європейськими готелями, де цей показник в останні роки стабілізується на рівні 65–67,0%, в Україні – не перевищує 33,0%.

Для визначення основних доміант активного розвитку туризму нами було проведено дослідження статистичних показників, які характеризують демографічний, соціально-економічний, інфраструктурний (загальний та рекреаційний), природно-екологічний, історико-культурний потенціали регіонів за 2008–2014 рр. В ході дослідження було побудовано факторну модель із застосуванням методу головних компонент та виявлено основні

значущі чинники, що сприяють розвитку туристичної діяльності в Україні. Послідовність етапів реалізації факторної моделі представлено у [13, с. 248]. Таким чином, на підставі факторних навантажень було встановлено, що основними домінантами розвитку туризму є:

- розвиток матеріально-технічної бази туризму;
- розвиток збутової мережі туристичних продуктів;
- платоспроможність населення.

Висновки. Отже, для активізації та пошвидшення розвитку туристичного сектора в Україні необхідні значні інвестиційні капіталовкладення у модернізацію як загальної, так і рекреаційної інфраструктури для підвищення їхньої якості. Діяльність суб'єктів туристичної діяльності повинна відповідати потребам ринку та бути орієнтована на їх задоволення. Тому для забезпечення сталого розвитку туристичної галузі України в умовах посилення конкуренції, збільшення попиту як на міжнародні, так і на внутрішні туристичні продукти, зростання вимог споживачів до наповнення, різноманітності та якості туристично-рекреаційних послуг дедалі більшого значення для суб'єктів туристичної діяльності набуває розробка науково обґрунтованої маркетингової стратегії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агафонова Л.Г. Туризм, готельний та ресторанный бізнес: ціноутворення, конкуренція, державне регулювання / Л.Г. Агафонова, О.Є. Агафонова. – К.: Знання України, 2002. – 351 с.
2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: [монографія] / О.О. Бейдик. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – 395 с.
3. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: [монографія] / М. Борушак. – Львів: ІРД НАН України, 2006. – 288 с.
4. Ткаченко Т.І. Сталый розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: [монографія] / Т.І. Ткаченко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т., 2006. – 537 с.
5. Худо В. Інвестиційні можливості туристичної сфери України / В. Худо // Вісник Львівського ун-ту. – 2008. – № 24. – С. 531–538.
6. Шульгіна Л.М. Тенденції розвитку туристичного ринку України / Л.М. Шульгіна // Проблеми системного підходу в економіці: зб. наук. праць. – К.: НАУ. – 2004. – Вип. 7. – С. 65–68.
7. Явкін В.Г., Руденко В.П., Король О.Д. та ін. Проблеми географії та менеджменту туризму: [монографія] / [В.Г. Явкін, В.П. Руденко, О.Д. Король та ін.]. – Чернівці: Рута, 2006. – 260 с.
8. The Global Competitiveness Report 2013–2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/GCR2013-14/GCR_Rankings_2013-14.pdf.
9. Пахля А. Розвиток сфери туризму визнаний державою одним із пріоритетних напрямків діяльності / А. Пахля // Debatty. Org. – 2010. – 11 жовтня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.debatty.org/ua/article/tourism_deb/tourism_mnenie/403.html.
10. Статистична інформація / Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Туризм в Україні потрібно розвивати навіть в умовах воєнної агресії – депутат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/society/1047622-trendom-2015-rokubude-veloturizm-deputat.html>.
12. Снігова О.Ю. Розвиток рекреаційного потенціалу України: оцінка умов та перспектив / О.Ю. Снігова // Економіка промисловості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/eprom/2009_47/st_47_28.pdf.
13. Kulieshova N. Factor model of the significant in the macro environment of tourism enterprises / N. Kulieshova // Проблеми економіки. – 2014. – № 3. – С. 246–254.